Ekomateriaalista mediateoriaa Hannah Arendtin kanssa: Lectio praecursoria

Mirka Muilu

Syyskuussa 2026 CNN julkaisi lyhyen uutisen[1] uudesta tekoälyyn perustuvasta sovelluksesta. Sovellus tarjoaa interaktiivisen kartan, jonka avulla suurkaupunkien asukkaat voivat seurata altistumistaan ilmansaasteille ja tarkastella, mitkä kunkin alueen tuotantolaitoksista aiheuttavat eniten päästöjä. Suurimmat saastuttajat muodostavat akuutin terveysuhan kaupunkien asukkaille, mutta vaikutukset eivät pysähdy kaupunkien tai edes valtioiden rajoille – kuten tiedetään, saasteet kiihdyttävät ilmaston lämpenemistä ja osallistuvat siten meneillään olevan maapallonlaajuisen ekokatastrofin tuottamiseen. Parhaimmillaan kyseinen sovellus voisi johtaa poliittisiin vaatimuksiin päästöjen vähentämiseksi, kuten sen suunnittelijat kertovat toivovansa.

Minut uutinen pysäytti kuitenkin siksi, että se valottaa väitöskirjani kannalta mielenkiintoista ristiriitaa. Sovellus on nimittäin yksi harvoista laajalle yleisölle suunnatuista mediateknologioista, joka auttaa jäljittämään myös mediateknologioiden itsensä ympäristövaikutuksia. Ironista vain on, että tämäkin teknologia, joka auttaa seuraamaan ympäristön tilaa, kiihdyttää osaltaan ekokatastrofia.

Viime vuosina teknologian ja ympäristön suhteesta kiinnostuneet mediatutkijat ovat tuoneet toistuvasti esiin, että alati laajeneva mediainfrastruktuuri – pilvipalvelut, laitetuotanto ja datakeskukset – kytkeytyvät monin tavoin Maan elonkehän tämänhetkiseen hätätilaan (esim. Fuller 2005; Maxwell ja Miller 2012; Stephens 2014; Parikka 2015; Taffel 2019). Toisin sanoen digitaaliset teknologiat ovat riippuvaisia fossiilienergiasta, raaka-aineista ja maankäytöstä. Tilastolliset indikaattorit puhuvat puolestaan: älylaitteiden lisääntyessä lisääntyvät myös fossiilisilla polttoaineilla tuotetun energian kulutus, harvinaisten maametallien louhiminen ja elektroninen jäte. Lisäksi dataliikenteen globaali hiilijalanjälki paisuu – sehän on jo pitkään ollut samaa kokoluokkaa kuin globaalisti pahamaineisella saastuttajalla lentoliikenteellä.[2]

Näistä tiedossa olevista tosiasioista huolimatta tekoälyä, älylaitteita, tietoverkkoja ja virtuaalitodellisuutta tarkasteltaessa unohdetaan usein kysymykset planeetan kantokyvyn rajoista. Sen sijaan esimerkiksi digitalisaatio ja virtuaalihyödykkeet esitetään pikemminkin vihreinä vaihtoehtoina talouskasvun turvaamiseksi tilanteessa, jossa päästöjä täytyy vähentää. Oletus toisin sanoen on, että sillä mitä älylaitteiden näytöillä tapahtuu, ei ole suhdetta Maahan ja sen ekologisiin rajoihin.

Media & viestintä 49 (1), 2026: 181–186. https://doi.org/10.23983/mv.180648

Väitöskirjani kiinnittyy näihin kuvaamiini olosuhteisiin, mutta tarkastelen teknologioiden ja ympäristön hätätilaa pikemminkin käsitteellisenä kuin empiirisenä kysymyksenä. Kuten väitöskirjani nimikin antaa ymmärtää, lähestyn tätä ydinkysymystä yhden 1900-luvun keskeisimmän ajattelijan Hannah Arendtin avulla. Vaikka Arendt tunnetaan parhaiten politiikan ja totalitarismin teoreetikkona, tutkimuksessani esitän hänen ajattelunsa tarjoavan hedelmällisiä aineksia myös ympäristötietoiselle ja teknologiakriittiselle mediatutkimukselle.

Nykyinen tilanne, jossa Maan elonkehän tulevaisuutta koskettavat eksistentiaaliset kriisit, ilmastonmuutos ja kuudes sukupuuttoaalto, koettelee myös ihmistieteiden oppiaineiden rajoja, peruskäsitteitä ja klassikkoajattelijoita. Parin viime vuosikymmenen kuluessa myös yhteiskuntatieteissä on alettu puhua niin sanotusta materiaalisesta käänteestä ja uusista materialismeista, jotka ovat yhä painokkaammin haastaneet oppialojen ihmiskeskeistä käsitteistöä ja ajattelutapoja (ks. esim. Cheah 2010, 70–91; Coole ja Frost 2010, 28–29). Nämä uudet materialismit tuovat esimerkiksi esiin, että ihmisten teknologisen ja taloudellisen toiminnan vaikuttaessa koko maapallojärjestelmän toimintaan ja jopa sen geologiaan, Maata ei voi ajatella vain ihmistoiminnan ja yhteiskuntahistorian passiivisena taustakankaana, jollaiseksi se on ihmistieteissä usein typistynyt. Uudet materialismit korostavat, että ihmistieteille ominainen keskittyminen vain oman lajimme sosiaaliseen maailmaan ja sen valtasuhteiden paljastamiseen ei tärkeydestään huolimatta ole onnistunut riittävästi problematisoimaan etenkään länsimaisia ajattelutapoja jäsentävää luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelua ja sen pohjalle rakentuvaa ihmisen erityisasemaa oikeuttavaa maailmankuvaa (Coole ja Frost 2010).

Mediatutkimuksen kentällä nämä materiaaliset tulokulmat ovat tarkoittaneet niin mediaesityksiä kuin mediateknologioita tarkastelevien teorioiden täydentymistä. Yhtäältä ne ovat haastaneet kielellisten, symbolisten ja kuvallisten esitysten tarkastelun itsestään selvän ensisijaisuuden yhteiskunnallisen ja kulttuurisen analyysin kohteena. Toisekseen ne korostavat, että mediateknologioiden yhteiskunnallisten vaikutusten ohella mediateoriassa tulisi ottaa paremmin huomioon myös teknologioiden ekologiset ja geologiset vaikutukset. Laajasti ottaen materiaalisesti suuntautunut mediatutkimus kiinnittää huomionsa siihen, että nykyisen digitaalisen mediainfrastruktuurin ylläpito ja kulutus edellyttävät ympäristön resurssien teknologista haltuunottoa.

Hannah Arendtin tuominen osaksi materiaalisuudesta käytyjä keskusteluja voi olla yllättävää jopa Arendtin ajattelua tunteville. Hänet nimittäin mielletään yleensä pikemminkin ihmisolennon erityislaatua korostaneeksi humanistiksi kuin varsinaiseksi ihmiskeskeisyyden kriitikoksi. Esimerkiksi kirjassaan *The Human Condition* (1958 [1998]), suomennettu nimellä *Vita activa – Ihmisenä olemisen ehdot* (2002), Arendt esittää ihmisten olevan sikäli erityislaatuisia olentoja, että kaikille eläville olennoille yhteisen biologisen elämän uusintamisen ohella ihmiset kykenevät valmistamaan teknologioita ja toimimaan poliittisesti. Toisin sanoen valmistamalla aikaa kestäviä asi-

oita ja muuttamalla maailmaa julkisen puheen ja toiminnan avulla poliittisesti me ihmiset kykenemme luomaan kulttuurin, joka säilyy yhtä elämää pidempään. Arendtin sanoin kyse on maan maailmallistamisesta.

Sen lisäksi, että Arendt pyrki ymmärtämään ihmisten toiminnan erityislaatua, hän kuitenkin kartoitti myös ihmisenä toimimisen ehtoja ja niiden muutoksia läpi modernin historian. Arendtin mukaan inhimillisen maailman merkityksellinen rakentaminen joutui uhatuksi esimerkiksi silloin, kun miljoonat juutalaiset suljettiin yhteisen poliittisen alueen ulkopuolelle tai silloin kun valmistamisen pysyvyys uhrattiin teknotaloudellisten kehityskulkujen myötä kapitalistiselle voitontavoittelulle, jatkuvalle kuluttamisen ja uusintamisen prosessille.

Se, mitä Arendtin keskeisimmän teoksen tulkinnassa kuitenkin usein sivuutetaan, on itse *maan* merkitys kaiken ihmisten toiminnan ja siten maailmallisuuden perustavimpana ehtona. *Maa*lla Arendt viittaa planeetta Maahan ja sen elonkehään, joka on annettu sitä asuttaville olennoille *ilmaisena lahjana* ei-mistään (Arendt 2002, 10), ja jonka osaksi ihmiset biologisina organismeina kytkeytyvät syntymässään muiden eläinten tavoin. Väitöskirjassani muotoilen Arendtin ajatuksen maasta myös pysyvän inhimillisen maailman ehtona mediateoreettisesti kirjoittamalla, että maa on ihmistoiminnan *medium*.

Tällöin mediumilla ei viitata massaviestintävälineisiin tai muihin yksittäisiin viestintäteknologioihin, vaan se ymmärretään sanan alkuperäisessä merkityksessä välittävänä aineena. Tällaisella määrittelyllä on yhteys varhaisantiikin ajatteluun, jossa luonnonelementeille – maalle, vedelle, tulelle ja ilmalle – annettiin mediumin merkitys. Toisin sanoen kulttuuri nähtiin jatkuvana neuvotteluna fyysisen ympäristön kanssa ja ihmisten ajateltiin olevan monin tavoin elinympäristönsä muovaamia. (Ks. Peters 2015; Horn 2018; myös Hörisch 1999, 134.) Teollisten, kapitalististen yhteiskuntien tapa ottaa haltuun ja kuluttaa loppuun luonnonresursseja kertoo sekin oleellisesti modernin ihmisen itseymmärryksestä tai pikemminkin sen puutteesta.

Totalitarismin ja massayhteiskunnan kritiikin ohella Arendt tarkasteleekin 1800-luvun teollisen vallankumouksen vauhdittamaa teknologista kehitystä, joka on tuonut mukanaan esimerkiksi automatisaatioon sekä ydinase- ja avaruusteknologiaan liittyviä keksintöjä. Hän nimittää tätä kehitystä kapinaksi ihmisenä olemisen ehtoja vastaan sellaisena kuin ne on ihmisille annettu. Tässä maasta vieraantumisessa on samalla kyse tiedollisesta muutoksesta, jonka myötä ihminen alkaa tarkastella itseään ja asuttamaansa planeettaa ikään kuin Maan ulkopuolisesta pisteestä.

Arendt ei kuitenkaan mielestäni haikaile esiteolliseen aikaan vaan muistuttaa ihmisen olevan todella sikäli erityislaatuinen olento, että unohtaessaan oman materiaalisen ehdollisuutensa, hän kykenee teknologisesti tuhoamaan omankin elämänsä materiaaliset edellytykset maapallolla.

Yksi tapa lukea Arendtin teoriaa on siis tulkita sitä teoriana maan medium-luonteesta ja maan elonkehän ja inhimillisen kulttuurin dynamiikasta, jossa sekä luonto

että kulttuuri ehdollistavat toinen toisiaan. Ihmisellä on voimaa muokata ja ottaa haltuun maata, mutta kuten rankkasateet, pidentyvät kuivuusjaksot ja lajikuolemat nyt pakottavat huomaamaan, maa on alkanut vastata ihmisen väkivaltaan yhä raivokkaammin – Ihmisen ja maan kohtalot siis kietoutuvat toinen toisiinsa.

Mielestäni Arendtin käsitteistön avulla on myös mahdollista etsiä kadotettua yhteyttä maahan ja sitä asuttaviin olentoihin. Väitöskirjassani keskeinen on tältäkin kannalta hänen käsitteensä common sense, jota tutkimuksessani tulkitsen ja jatkokehitän. Olen suomentanut Arendtin common sensen arkijärjen sijaan *yhteisen tunnuksi*. Toisin sanoen common sense ei tutkimuksessani viittaa niinkään arjessa toistuviin kielenkäytön tapoihin, jotka ylläpitävät vakiintuneita valta- ja ajatusrakennelmia ja joiden purkamiseen media- ja kulttuurintutkimuksessa on kiinnitetty viime vuosikymmeninä paljon huomiota (ks. esim. Hall ja Birchall 2006, 1–28). Yhteisen tuntu sen sijaan viittaa aistisissa suhteissa muodostuvaan kokemukseen todellisuudesta ja siihen liittyvään aistisen suhteiden politiikkaan.

Yhteisen tuntu toisin sanoen käsitteellistää sen tosiasiallisen lähtökohdan, että kaikki elävät olennot ovat sekä havaitsevia ja havaittuja, aistivia ja aistittavia että subjekteja ja objekteja samanaikaisesti. Nämä materiaaliset suhteet ovat edellytys kokemukselle todellisuudesta, eikä tätä kokemusta voisi edes syntyä, mikäli Maata asuttaisi vain yksi aistiva olento. Filosofisemmin ilmaisten muiden aistivien olentojen yleisöys ikään kuin varmistaa yksittäisille olennoille yhteenkuuluvuuden olemisen ja ilmenemisen välillä (Arendt 1978, 19–53). Samalla moninaisissa ja monilajisissa materiaalisissa suhteissa syntyvä kokemus jaetusta todellisuudesta edeltää abstraktia, välittömän aistitiedon ylittävää, ymmärrystä.

Tutkimukseni viitekehyksessä yhteisen tunnun käsitteestä tekee erityisen kiinnostavan ja tärkeän sen poliittisuus. Siinä missä kielellistä maailman rakentumista painottavat lähestymistavat tuovat esiin sanavalintojen ja muun symboliikan vaikutukset esimerkiksi yhteiskunnallisen ulossulkemisen käytäntöihin, yhteisen tuntu muodostuu pikemminkin arkisissa havaitsemisen ja aistimisen käytännöissä, joihin myös mediateknologiat yhä tiiviimmin kutoutuvat. Näin ollen ei ole yhdentekevää, mitä me ihmisinä näemme ja kuulemme, jätämme näkemättä ja kuulematta, mitä me tunnemme ja mitä jätämme tuntematta.

Väitöskirjassani taustoitan materiaalista tulkintaani Arendtista tarkastelemalla hänen kritiikkejään niin poliittista taloustieteilijää Karl Marxia kuin valistusfilosofi Immanuel Kantia kohtaan. Lisäksi työstän tulkintaani yhteisen tunnusta vuoropuhelussa Frankfurtin koulukunnan kriittisen teorian, uusmaterialistisen ontologian, tieteen ja teknologian tutkimuksen sekä aistisen politiikan teorian kanssa.

Tässä yhteydessä voi tiivistäen todeta, että tulkintani Arendtista haastaa ja täydentää yhteiskuntatieteissä materiaalisuudesta käytyjä keskusteluja, joissa halutaan käsitellä muitakin kuin ihmisiä osana poliittista todellisuutta. Mediateoreettisena käsitteenä yhteisen tuntu lisäksi auttaa haastamaan teknotalouden tuottamaa ekolo-

gista tunnottomuutta. Tietoisen välinpitämättömyyden sijaan tunnottomuudessa on kyse pikemminkin opituista havaitsemisen ja kokemisen käytännöistä, joita mediateknologiat enenevästi rakentavat. Näin ollen on tärkeää, että meillä on käsitteitä näiden käytäntöjen politisoimiseksi.

Heille, jotka vielä ihmettelevät, mihin materiaalisesti pohjattuja ja uudelleen työstettyjä käsitteitä oikein tarvitaan, lainaan edesmennyttä antropologia David Graeberia. Hän totesi kerran, että ”A revolution has happened when there is a new sense of common sense”.[3] Vapaasti suomentaen: vallankumous tapahtuu silloin, kun common sense saa uuden mielen.

Mirka Muilun mediatutkimuksen väitöskirja Yhteisen tuntu: Hannah Arendt materiaalisena mediateoreetikkona hyväksyttiin *Tampereen yliopiston informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnan tiedekuntaneuvostossa 27.1.2026.*

Kirjallisuus

Arendt, Hannah. 1998. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.

Arendt, Hannah. 2002. *Vita activa: Ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.

Cheah, Pheng. 2010. ”Nondialectical materialism.” Teoksessa *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*, toimittaneet Diana Coole ja Samantha Frost, 70–91. Durham: Duke University Press.

Coole, Diana ja Samantha Frost. 2010. ”Introduction: New materialisms.” Teoksessa *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*, toimittaneet Diana Coole ja Samantha Frost, 1–43. Durham: Duke University Press.

Fuller, Matthew. 2005. *Media Ecologies: Materialist Energies in Art and Technology*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Hall, Gary ja Clare Birchall, toim. 2006. *New Cultural Studies: Adventures in Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Horn, Eva. 2018. ”Air as medium.” *Grey Room* 73: 6–25.

Hörisch, Jochen. 1999. *Ende der Vorstellung: Die Poesie der Medien*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Maxwell, Richard ja Toby Miller. 2012. *Greening the Media*. Oxford: Oxford University Press.

Parikka, Jussi. 2015. *A Geology of Media*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Peters, John Durham. 2015. *The Marvelous Clouds: Toward a Philosophy of Elemental Media*. Chicago: University of Chicago Press.

Stephens, Neil P. 2014. ”Toward more substantive media ecology: Postman’s metaphor versus posthuman futures.” *International Journal of Communication* 8: 2636–2656.

Taffel, Sy. 2019. *Digital Media Ecologies: Entanglements of Content, Code and Hardware*. London: Bloomsbury Academic.

Kirjoittaja

Mirka Muilu, YTT, yliopisto-opettaja

Mirka Muilu on yhteiskuntatieteiden tohtori ja Tampereen yliopiston mediatutkimuksen yliopisto-opettaja.

Viitteet

[1] How to track the super polluters next door. CNN 24.9.2025. Luettu 1.11.2026. https://edition.cnn.com/2025/09/24/climate/tracking-polluters-tool

2 Tietotekniikka voi olla jopa lentoliikennettä isompi päästöjen lähde. *Maailman kuvalehti* 17.12.2020. Luettu 1.10.2025.

A.I. Data Centers Are Emitting Nearly as Much Greenhouse Gases As Commercial Airlines. *Observer* 17.12.2024. Luettu 1.11.2025. https://observer.com/2024/12/ai-data-center-carbon-emission/

3 Lainaus on poimittu Davidgraeber.org -sivustolta. Laajemmin Graeber käsittelee common sensen ja vallankumouksen yhteytä tekstissään ”Revolution at the level of common sense”, joka on julkaistu teoksessa *What we are fighting for: A radical collective manifesto*.